

Obzretie sa za španielskou vojnou

Z angličtiny preložil
Tomáš Mrva

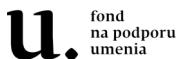
**George
Orwell**

premedia

premedia

Preklad tejto knihy podporil z verejných zdrojov
formou štipendia Fond na podporu umenia

George Orwell: Obzretie sa za španielskou vojnou
Prvé vydanie

Copyright © George Orwell, 1937-1943

Translation © Tomáš Mrva, 2026

Epilogue © Jakub Drábik, 2026

Slovak edition © Vydavateľstvo Premedia

ISBN 978-80-8242-511-9

Obsah

Odhalená pravda o Španielsku	7
Očítý svedok v Barcelone	21
Cisársky rez v Španielsku	35
Poznámky o španielskych milíciách	43
Obzretie sa za španielskou vojnou	65
Doslov	101

Obzretie sa za španielskou vojnou

Presný dátum napísania tejto eseje nie je známy, v edičnej poznámke zbierky New Road 1943. New Directions in Art and Letters, kde vyšla prvýkrát (skrátená o časti IV, V a VI), sa uvádza rok 1942, ale editor zbraných spisov Georgea Orwella Peter Davison pripúšťa ako možný dátum jej dokončenia aj marec 1943. V úplnej podobe vyšla v roku 1953 v dvoch zbierkach Orwellovej publicistiky – Such, Such Were the Joys a England Your England.

I

Najprv telesné spomienky, zvuky, pachy a povrch vecí.

Je zvláštne, že viac než na čokoľvek nasledujúce zo španielskej vojny si spomínam na týždeň takzvaného výcviku, ktorý sme absolvovali predtým, ako nás poslali na front – na obrovské kasárne jazdectva v Barcelone, kde bol v stajniach prievan, na dláždené dvory, na pumpu s ľadovo studenou vodou, kde sme sa umývali, na odpornej jedlo, ktoré sa dalo zniesť len vďaka pohárom vína, na milicionárky v nohaviciach, ktoré štiepali drevo, a na nástup skoro ráno, pri ktorom moje všedné

anglické meno tvorilo akúsi komickú medzihru medzi zvučnými španielskymi menami ako Manuel Gonzalez, Pedro Aguilar, Ramon Fenellosa, Roque Ballaster, Jaime Domenech, Sebastian Viltron či Ramon Nuvo Bosch. Menujem týchto konkrétnych mužov, pretože si pamätám tvár každého z nich. Okrem dvoch, ktorí boli obyčajná zberba a nepochybne sú z nich dnes už dobrí falangisti, sú pravdepodobne všetci už mŕtvi. O dvoch viem, že sú mŕtvi. Najstarší mal okolo dvadsaťpäť rokov, najmladší šesťnásť.

Jedným z bytostných zážitkov z vojny je, že nikdy nedokážete uniknúť pred nechutným zápachom ľudského pôvodu. Latríny sú vo vojnovej literatúre otrepanou témou a nespomínal by som ich, nebyť toho, že latrína v našich kasárňach prispela k rozplynutiu mojich ilúzií o španielskej občianskej vojne. Latinský typ latríny, v ktorej musíte čupieť, je dosť zlý už aj v tom najlepšom prípade, ale tieto boli z akéhosi lešteného kameňa, ktorý bol taký šmykľavý, že ste mali čo robiť, aby ste sa udržali na nohách. Navyše boli neustále upchaté. Teraz mám v pamäti množstvo ďalších nechutností, ale myslím si, že práve tieto latríny ma ako prvé priviedli k myšlienke, ktorá sa mi často vracia: „Sme tu, vojaci revolúcie, ktorí bránia demokraciu pred fašizmom, bojujeme vo vojne, v ktorej *o niečo* ide, a tento detail nášho života je rovnako odporný a ponižujúci, ako keby sme boli vo väzení, nehovoriac o buržoáznej armáde.“ Neskôr tento pocit posilnilo mnoho ďalších vecí, napríklad nuda a vlčí

hlad v zákopoch, odporné intrigy o kúsok jedla, úbohé, otravné hádky, v ktorých sa vyžívajú ľudia vyčerpaní nedostatkom spánku.

Bytostnú hrôzu života v armáde (každý, kto bol vojakom, vie, čo mám na mysli pod bytostnou hrôzou života v armáde) sotva ovplyvňuje povaha vojny, v ktorej zhodou okolností bojujete. Napríklad disciplína je v konečnom dôsledku rovnaká vo všetkých armádach. Rozkazy treba plniť, a ak je to nevyhnutné, vynucujú sa trestom. Vzťah medzi dôstojníkom a radovým vojakom musí byť vzťahom nadriadeného a podriadeného. Obraz vojny vykreslený v knihách ako *Na západe nič nové* je v podstate pravdivý. Guľky zraňujú, mŕtvolý zapáchajú, muži pod paľbou sú často takí vydesení, že sa pomočia. Je pravda, že spoločenský pôvod príslušníkov armády ovplyvňuje jej výcvik, taktiku a efektívnosť vo všeobecnosti, aj to, že vedomie, že ste na správnej strane, môže posilniť morálku, hoci toto zasahuje viac civilistov ako vojenské jednotky. (Ľudia zabúdajú, že vojak kdekoľvek blízko frontovej línie je zvyčajne príliš hladný, vydesený alebo uzímený, ale predovšetkým je príliš unavený na to, aby sa zaoberal politickými príčinami vojny.) Prírodné zákony však neprestávajú platiť pre „červenú“ armádu o nič viac ako pre „bielu“. Voš je voš a bomba je bomba, aj keď je to, za čo bojujete, zhodou okolností spravodlivá vec.

Prečo sa oplatí zdôrazňovať niečo také samozrejmé? Pretože veľká časť britskej a americkej intelligen-

cie si to neuvedomovala vtedy a neuvedomuje si to ani teraz. V súčasnosti máme krátku pamäť, ale obzrite sa trochu späť, prehrabte sa výtlačkami *New Masses* alebo *Daily Workera*¹ a len sa pozrite na ten romantický štváčsky hnoj, ktorý v tom čase prehadzovali naši ľavičiari. Všetky tie otrepané frázy! A tá bezcitnosť, ktorej chýba predstavivosť! Tá chladnokrvnosť, s akou sa Londýn pozeral na bombardovanie Madridu! Nebudem sa tu zaoberať kontrapropagandistami pravice, Lunnom,² Garvinom *et hoc genus*; tí sú jasní. Ale ľudia, ktorí dvadsať rokov vrieskali a robili si posmešky z vojnovnej „slávy“, z príbehov o zverstvách, z vlastenectva, dokonca z fyzickej odvahy, píšu teraz niečo, čo by po zámene niekoľkých mien pasovalo do *Daily Mailu* v roku 1918. Ak bola britská inteligencia niečomu oddaná, bolo to odhaľovanie pravej podstaty vojny, teória, že vojna je celá o mŕtvolách a latrínach a nikdy nevedie k ničomu dobrému. Nuž, tí istí ľudia, ktorí sa v roku 1933 lútostivo chichúňali, ak ste povedali, že za istých okolností by ste bojovali za svoju krajinu, vás v roku 1937 odsudzovali ako trockistického fašistu, ak ste tvrdili, že v článkoch v *New Masses* o nedávno zranených mužoch, ktorí sa dožadujú návratu do boja, sa môže zveličovať. A ľavicová inteligencia urobila obrat od hesla „vojna je peklo“ k heslu „vojna je skvelá“ nielen bez pocitu nezlučiteľnosti týchto tvrdení, ale takmer aj bez akejkoľvek prechodnej fázy. Neskôr urobila veľká časť z nej ďalšie, rovnako

prudké obraty. Musí existovať dosť veľký počet ľudí, akési ústredné jadro inteligencie, ktorí v roku 1935 schvaľovali odmietnutie bojovať „za kráľa a za vlasť“,³ v roku 1937 žiadali „pevnú líniu“ proti Nemecku, v roku 1940 podporovali Ľudové zhromaždenie a teraz sa dožadujú druhého frontu.

Čo sa týka ľudových mäs, neobyčajné názorové obraty, ku ktorým dnes dochádza, emócie, ktoré možno spustiť a vypnúť ako vodovodný kohútik, sú výsledkom hypnózy z novín a rozhlasu. V prípade inteligencie by som povedal, že súvisia skôr s peniazmi a obyčajným fyzickým bezpečím. V danej chvíli môžu byť za vojnu alebo proti nej, ale ani v jednom prípade si o nej nevytvoria v hlave realistický obraz. Keď sa nadchli pre španielsku vojnu, samozrejme, vedeli, že sa tam zabíjajú ľudia a že byť zabitý je nepríjemné, ale mali pocit, že pre vojaka španielskej republikánskej armády nie je skúsenosť z vojny nijako ponížujúca. Latríny akosi menej smrdeli, disciplína bola menej protivná. Stačí len nahliadnuť do *New Statesmana*, aby ste videli, že tomu verili. Rovnaké táraniny sa dnes píšu o Červenej armáde. Stali sme sa príliš civilizovanými na to, aby sme pochopili to, čo je samozrejmé. Lebo pravda je veľmi jednoduchá. Aby ste prežili, musíte bojovať, a aby ste bojovali, musíte sa zašpiniť. Vojna je zlo a často je to menšie zlo. Kto mečom bojuje, mečom zhynie a tí, ktorí nepozdvihnú meč, pomrú na smradľavé choroby. Skutočnosť, že

stoiť za to napísať takú samozrejmosť, ukazuje, čo s nami urobili roky *rentierskeho* kapitalizmu.

II

V súvislosti s tým, čo som napísal, ešte poznámka o zverstvách.

Mám málo priamych dôkazov o zverstvách v španielskej občianskej vojne. Viem, že niektoré spáchali republikáni a oveľa viac (a stále pokračujú) ich spáchali fašisti. Vtedy však na mňa urobilo dojem – a naďalej sa to deje –, že ľudia veria alebo neveria vo zverstvá čisto na základe politických názorov. Každý verí vo zverstvá nepriateľa a neverí vo zverstvá vlastnej strany bez toho, že by sa vôbec namáhal skúmať dôkazy. Nedávno som spísal tabuľku zverstiev od roku 1918 do súčasnosti; neuplynul ani jeden rok, keď by sa niekde neodohrali zverstvá, a sotva sa vyskytol jediný prípad, že by ľavica a pravica naraz verili tým istým príbehom. A ešte zvláštnie je, že situácia sa môže kedykoľvek náhle otočiť a včerajšie stopercentne dokázané zverstvo sa môže stať smiešnym klamstvom len preto, že sa zmenila politická situácia.

V súčasnej vojne sme v kurióznejšej situácii, že naša „kampan o zverstvách“ sa uskutočnila do veľkej miery ešte pred začiatkom vojny a viedla ju prevažne ľavica, ľudia, ktorí sa zvyčajne hrdia svojou nedôverčivosťou.

Doslov

Ohliadnutie za španielskou občianskou vojnou

Dvadsiateho štvrtého októbra 2019 dopoludnia bolo v blízkosti obce San Lorenzo de El Escorial v pohorí Sierra de Guadarrama príjemných 15 až 17 stupňov Celzia a polooblačno. V bazilike komplexu Santa Cruz del Valle de los Caídos (Svätý kríž Údolia padlých) skupina robotníkov práve odsunula masívnu náhrobnú dosku, vážiacu vyše tony. Stáli na nej len dve slová: FRANCISCO FRANCO. Okrem robotníkov sa celému procesu prizeralo niekoľko úradníkov, dve desiatky Francových príbuzných a ministerka spravodlivosti Dolores Delgado. Kamery a mobilné telefóny novinárov na to miesto nesmeli.

Rakvu vyniesli na pleciach ôsmi potomkovia niekdajšieho španielskeho diktátora. Prior baziliky Santiago Cantera, ktorý chcel exhumácii zabrániť do poslednej chvíle, diktátorove ostatky na žiadosť rodiny požehnal. Rakvu potom naložili do vrtuľníka Cougar španielskeho letectva, ktorý krátko po jedenástej hodine vzlietol. Let na obecný cintorín v Mingorrubiu pri El

Parde trval necelú štvrtú hodinu. Dole čakalo asi päťsto ľudí s vlajkami frankistického Španielska. Keď rakvu spúšťali do hrobu vedľa Francovej manželky Carmen Polo, ktorá tam ležala od roku 1988, zaznelo *¡Viva España!* a *¡Viva Franco!* Nad hlavy sa zdvihlo niekoľko vystretých pravíc.

Údolie padlých, kde sa jeho ostatky nachádzali predtým, dal vybudovať sám Franco. Otvorili ho 1. apríla 1959, na dvadsiate výročie víťazstva vo vojne. Na stavbe pracovali aj republikánski väzni. Je tam uložených vyše tridsaťtisíc mŕtvych z oboch strán vojny, mnoho z nich neidentifikovaných. Nemálo z nich tam previezli v päťdesiatych rokoch bez vedomia rodín. Franco bol jedným z dvoch ľudí, ktorých mená boli v chráme vytesané do kameňa. A bol jediným človekom v celom monumente, ktorý nepadol v nijakej vojne. Zomrel 20. novembra 1975 vo veku 82 rokov v madridskej nemocnici.

Dostať jeho ostatky z Údolia padlých nebolo jednoduché. Bol na to potrebný zákon z roku 2007, komisia expertov z roku 2011, vládný dekrét z roku 2018 a napokon jednomyselný rozsudok Najvyššieho súdu zo septembra 2019. Celý proces sprevádzali kontroverzie a hádky. Rodina – ak už teda telo muselo byť presunuté – chcela Franca pochovať v krypte madridskej katedrály. Francovi vnuci sa neúspešne súdili až v Štrasburgu. Spomenutý prior baziliky zasa listom oznámil vláde, že do chrámu nikoho nevpustí, aj za cenu toho, že bude brániť výkonu súdneho rozhodnutia. Až spomenuté rozhodnutie Najvyššieho súdu dalo veci do pohybu.

V apríli 2023 potom vyviezli z baziliky aj ostatky Josého Antonia Prima de Riveru, lídra fašistickej strany Falange Española de las JONS. Mimochodom, to bolo to druhé meno vytesané do kameňa. Zákomom z roku 2022 bol monument premenovaný na Údolie Cuelgamuros a pripravuje sa jeho úprava za niekoľko desiatok miliónov eur – má tam vzniknúť aj múzeum. Medzitým podalo niekoľko desiatok rodín žiadosť o vydanie ostatkov svojich mŕtvych z krýpt.

Deväťdesiat rokov po prevrate, ktorým sa občianska vojna začala, sa teda v Španielsku stále presúvajú kosti a vedú spory. Niekoľko rokov po skončení občianskej vojny si George Orwell v eseji *Obzretie sa za španielskou vojnou* položil otázku: „Ako sa bude písať história španielskej vojny?“ Hneď si aj odpovedal: „Ak zostane pri moci Franco, budú učebnice dejepisu písať ním vybraní ľudia.“ Franco skutočne ostal pri moci ďalších vyše tridsať rokov – a dejiny vojny skutočne písali ním vybraní ľudia. Orwell sa nemýlil – teda na nejaký čas.

Od konca sedemdesiatych a vo veľkej miere od deväťdesiatych rokov sa to zmenilo a odborníci objektívne (resp. tak objektívne, ako je to možné) a do detailov zrekonštruovali priebeh vojny aj obdobia, ktoré nasledovalo po nej. Medzi najzaujímavejšie patria práce historikov ako Ángel Viñas, Paloma Aguilar Fernández, Francisco Espinosa Maestre, Helen Graham či Paul Preston. Frankistická verzia dejín v súboji s faktmi úplne prehrala. Odpoveď na Orwellovu otázku sa zmenila a dnes máme k dispozícii dejiny vojny tak, ako sa udiala.

Vo verejnom priestore je však situácia iná. Časť Španielov sa dodnes nevzdala verzie, ktorú vytvorili Francovi ľudia. Niektorí dejiny napísané odborníkmi priamo spochybňujú. Napríklad revizionistická práca *Los mitos de la Guerra Civil* (Mýty o španielskej občianskej vojne) žurnalistu Pía Mou z roku 2003 sa stala bestsellerom a dodnes patrí k najpredávanejším historickým knihám v Španielsku. Iná časť Španielov síce nepopiera fakty, no odmieta, aby z nich štát čokoľvek vyvodzoval – amnestiou z roku 1977 sa vec podľa nich uzavrela a jej pripomínaním sa len „jatria rany“. Spor o španielsku občiansku vojnu a Francisca Franca je tak dodnes živý. Ešte v apríli 2026 požiadalo ministerstvo kultúry súd o zrušenie Nadácie Francisca Franca, ktorá od roku 1976 spravuje takmer tridsaťtisíc dokumentov z Francovej kancelárie a celé desaťročia rozhodovala o tom, kto ich smie čítať. Súd v čase písania tohto textu zatiaľ nerozhodol.

Víťazstvo bez mieru

Odpoveď na otázku, prečo sa Španielsko nevyrovnalo s občianskou vojnou ani po deväťdesiatich rokoch, zrejme nespočíva v samotnej vojne, ale skôr v tom, ako sa skončila a čo sa začalo hneď po nej. Poďme však pekne po poriadku.

Takzvaná Africká armáda (Ejército de África) bola koloniálnym vojskom zloženým z cudzineckej légie a marockých *regulares*, ktoré Španielsko držalo vo

svojom severoafrickom protektoráte Maroku. Išlo o ostrieľaných vojakov. Dôstojníci si svoje hodnosti vybojovali v krvavých rífskych vojnách proti berberským kmeňom v dvadsiatych rokoch. Madridskou politikou pohrdali a v ľavicovej vláde Ľudového frontu, zvolenej vo februári toho istého roku, videli ohrozenie cirkvi, veľkostatkov aj samotnej armády.

Keď republikánske bezpečnostné zbory zavraždili obľúbeného monarchistického vodcu, viac im nebolo treba. Pár dní po jeho smrti, 17. júla 1936, sa v Maroku začala vzbura. O deň neskôr sa preniesla na Pyrenejský polostrov. Sprisahaneckí generáli počítali s rýchlym prevratom, akých zažilo Španielsko už desiatky. Rýchlo sa však ukázalo, že v Madride, v Barcelone, vo Valencii ani v Bilbao sa to nepodarí. Vzburu zastavili jednotky lojálne vláde spolu s ozbrojenými organizáciami robotníkov. Zo zamýšľaného rýchleho puču sa stala dlhá a krvavá občianska vojna, ktorá trvala takmer tisíc dní.

Spočiatku ťahali za kratší koniec povstalci, medzi ktorými začal ako líder postupne vyčnievať generál Franco. Najlepšie vojsko, aké Španielsko malo, zostávalo za morom, lebo sprisahancom chýbalo loďstvo, ktorým by sa mohlo preplaviť. Na pomoc však prišli fašistické režimy: nacistické dopravné lietadlá Junkers Ju 52 a talianske Savoia-Marchetti prepravili cez Gibraltársky prieliv do konca októbra vyše trinásttisíc vojakov. Bol to prvý veľký letecký most v dejinách vojen. To však nebolo všetko. Čoskoro dorazila nemecká, oficiálne dobrovoľnícka légia Kondor a taliansky zbor Corpo Truppe Volontarie s vyše päťdesiatisíc mužmi.